

Warminsko-Mazurski
Ośrodek Doradztwa Rolniczego
z siedzibą w Olsztynie

Podstawy chowu bydła w gospodarstwach ekologicznych

Prof. dr hab. Jan Miciński

Wykorzystanie bydła na przestrzeni dziejów

Od udomowienia

- mięso
- skóry
- kości
- mleko
- woły

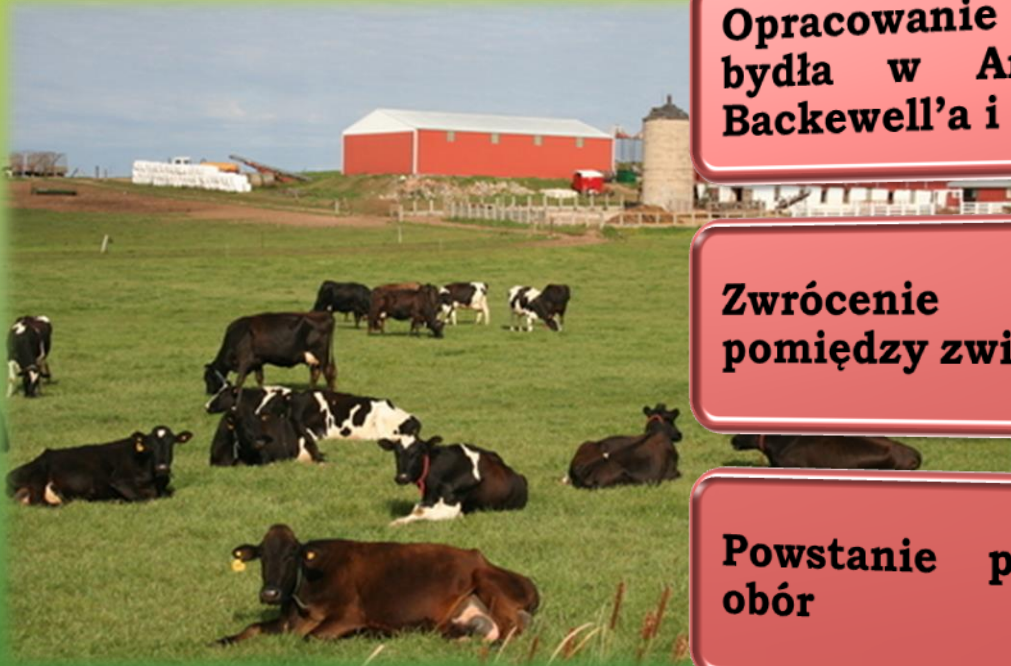

Początki intensywnego chowu i hodowli bydła

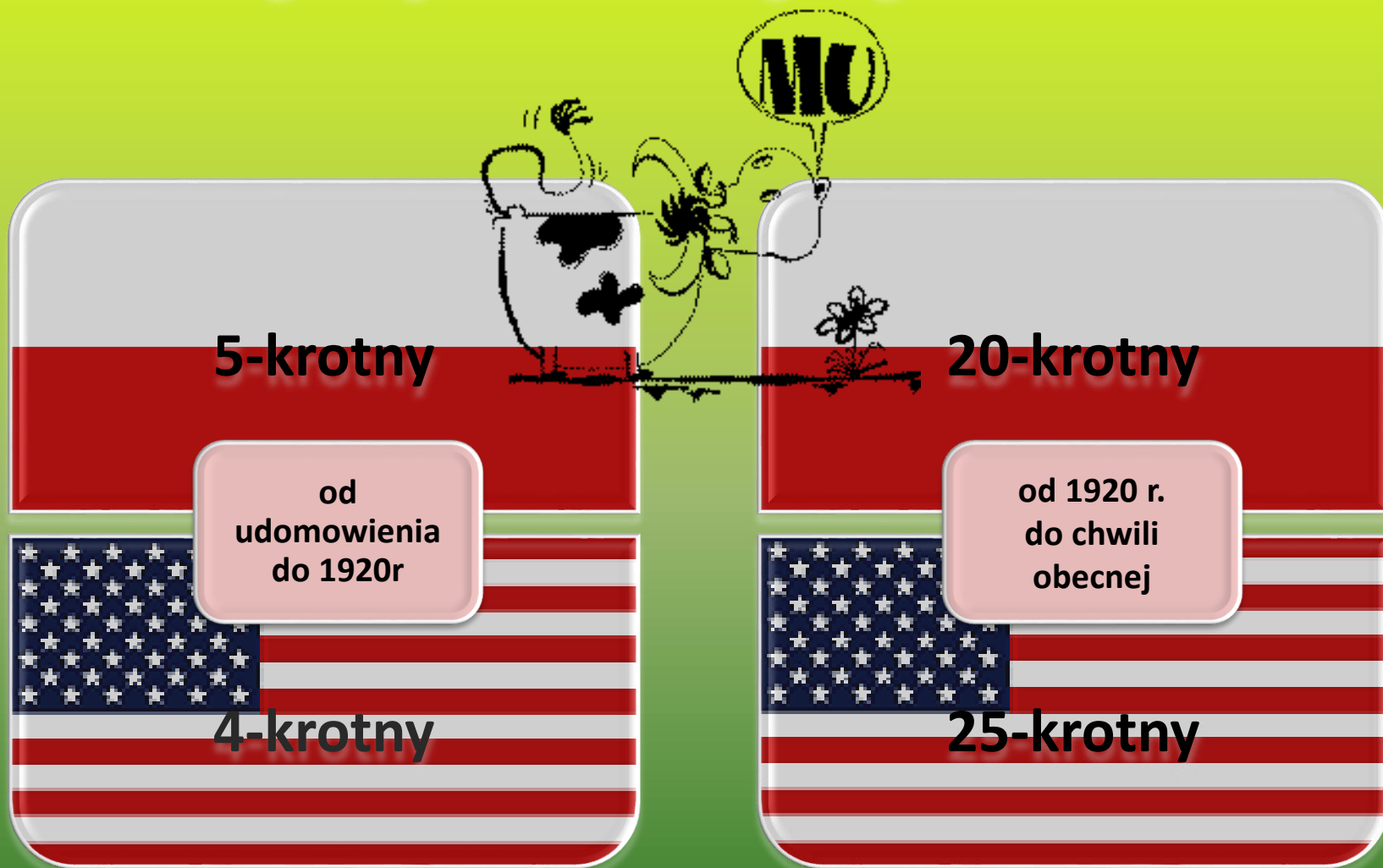
Opracowanie metod nowoczesnego chowu bydła w Anglii w XVIII wieku przez Backewell'a i braci Colling

Zwrócenie uwagi na współharmonię pomiędzy zwierzęciem a środowiskiem

Powstanie pierwszych związków kontroli obór

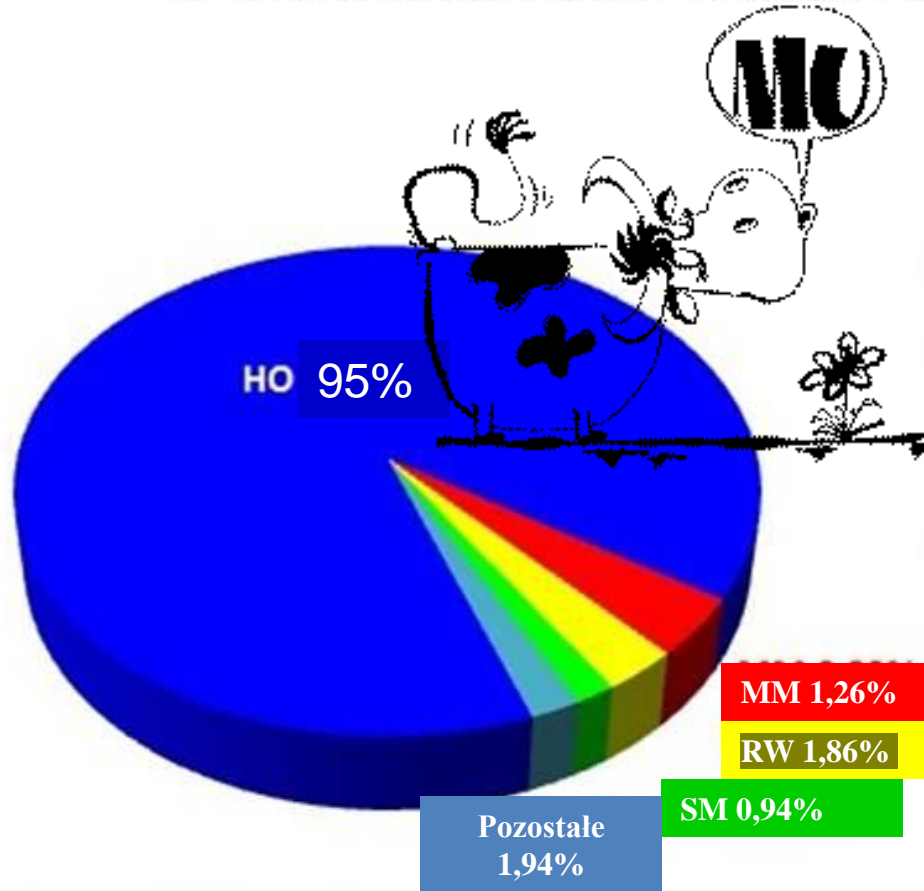

Dziejowy wzrost wydajności krów

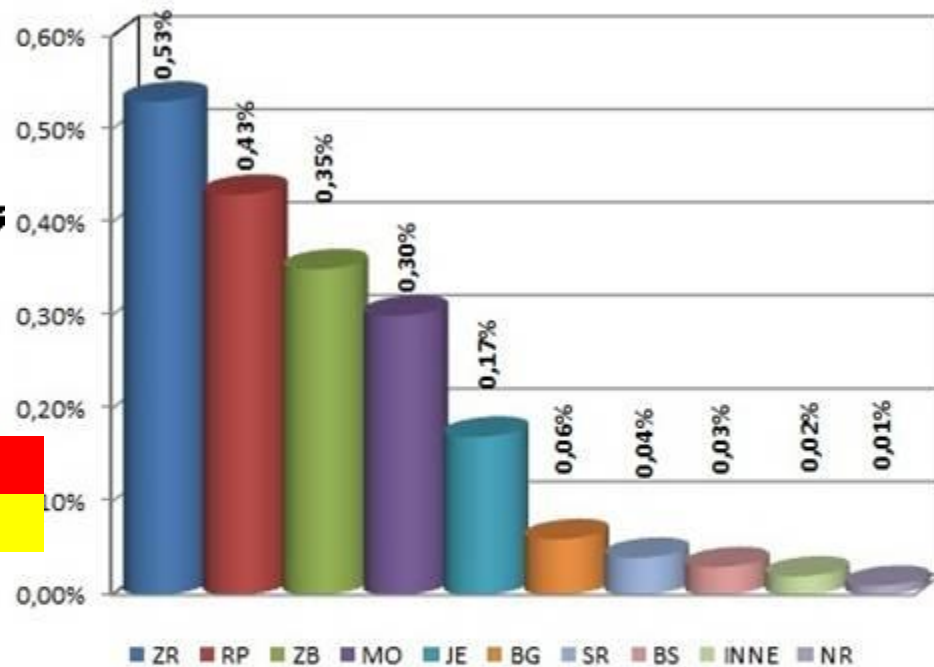

Wzrost ten liczony do wydajności 400 litrów mleka
(ilość niezbędna do wykarmienia oseska)

STRUKTURA RASOWA OCENIANYCH KRÓW MLECZNYCH w 2021 roku

Pozostałe 1,94% stanowi:

■ HO ■ MM ■ RW ■ SM ■ pozostałe

Ekologia...

- ❖ łączy najkorzystniejsze dla **środowiska** praktyki,
- ❖ preferuje wysoki stopień **bioróżnorodności** biologicznej,
- ❖ **chroni zasoby** naturalne,
- ❖ stosuje wysokie standardy dotyczące **dobrostanu** zwierząt,
- ❖ opiera metody produkcji na **naturalnych surowcach** zwierzęcych i **naturalnych procesach** przetwórczych,
- ❖ dostarcza produktów na rynek preferujący **produkty ekologiczne**
- ❖ przyczynia się do ochrony środowiska, dobrostanu zwierząt i rozwoju obszarów wiejskich **zgodnych z naturą**.

- ❖ Aby hodowca bydła mógł sprzedawać produkty ekologiczne (organiczne, biologiczne, „bio”), musi posiadać **certyfiakat gospodarstwa ekologicznego**, który zobowiązuje go do przestrzegania ścisłych zasad produkcji i utrzymania zwierząt.
  - ❖ **„ROZPORZĄDZENIE PARLAMENTU EUROPEJSKIEGO I RADY (UE) 2018/848 z dnia 30 maja 2018 r. w sprawie produkcji ekologicznej i znakowania produktów ekologicznych i uchylające rozporządzenie Rady (WE) nr 834/2007**
  - ❖ oraz krajowe
- Krajowe akty prawne - ustawa o rolnictwie ekologicznym z dnia 25 czerwca 2009 r. (Dz.U. 2019 poz. 1353, z późn. zm.).**

na wszystkich etapach produkcji,
przygotowania i dystrybucji

Certyfikat zgodności

Wydawany przez upoważnioną jednostkę certyfikującą
na okres 12 miesięcy.

Cała powierzchnia gospodarstwa
ubiegającego się o certyfikat
wykorzystana do żywienia
zwierząt musi spełnić zasady
dotyczące rolnictwa
ekologicznego.

Ekologiczna produkcja roślinna

- ❖ Jest **pierwszym elementem** ekologicznej produkcji zwierzęcej stanowiącym podstawę ich żywienia.
- ❖ Przyczynia się do utrzymywania i zwiększania **żyzności gleby** zapobiegając jej erozji.
- ❖ Rośliny stanowiące bazę paszową dla bydła powinny być **nawożone naturalnie** poprawiając ekosystem gleby, a nie za pomocą dodawanych do gleby nawozów sztucznych.

Podstawowymi elementami w ekologicznej produkcji roślinnej są:

- **zarządzanie żyznością gleby;**
- **wybór odpowiednich gatunków i odmian roślin;**
- **wieloletni płodozmian;**
- **recykling substancji organicznych;**
- **odpowiednie techniki uprawy.**

- ❖ Dodatkowe nawozy, środki poprawiające żyzność gleby i środki ochrony roślin powinny być używane wyłącznie w przypadku, gdy ich użycie jest **zgodne z celami i zasadami produkcji ekologicznej.**

Ekologiczny chów zwierząt

- ❖ Zachowuje **wysoki dobrostan** zwierząt w aspekcie żywienia i utrzymania (pomieszczenia).
- ❖
- ❖ Zaspokaja potrzeby związane z **behawiorem** danego gatunku zwierząt.
- ❖
- ❖ Stawia na **profilaktykę** w celu zachowania zdrowia zwierząt.
- ❖
- ❖ Przestrzega zasad dotyczących odpowiedniej **obsady zwierząt**.
- ❖
- ❖ Stosuje **odpowiednie rasy** wykorzystując ich zdolność przystosowania do lokalnych warunków środowiskowych.

Ekologiczny chów bydła mlecznego

- Jest **trudniejszym** kierunkiem produkcji ekologicznej.
- **Efektywność ekonomiczna** produkcji odgrywa tu istotną rolę, gdyż zależy od wielu czynników.
- Zbliżone do naturalnych warunki chowu i żywienia krów mlecznych wpływają na **mniejszą ilość** wyprodukowanego mleka.
- Wymaga **doprecyzowania** technologii chowu i karmienia krów do potrzeb gospodarstw ekologicznych.

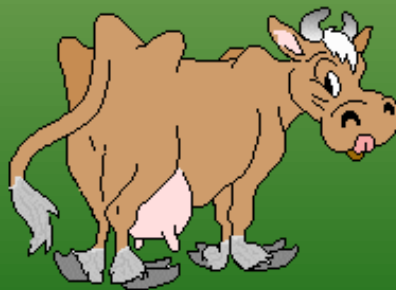
Ekologiczny chów bydła mlecznego

- Wynika z rosnącego **zainteresowania konsumentów (kraje UE)** produktami ekologicznymi.
- Łączy się także z założeniami Europejskiego Zielonego Ładu preferującego: bioróżnorodność, dobrostan zwierząt, środowisko naturalne, ekologię, zdrowe odżywianie.
- Największą produkcją ekologicznego mleka w UE ma:
(**Austria 10,4%, Niemcy 8,6%, Szwecja 11%, Szwajcaria 12,6%**.
W Polsce wskaźnik ten wynosi **ok. 1%**.)
- W Polsce **ok. 50%** gospodarstw ekologicznych zajmuje się produkcją zwierzęcą gdzie przychody z produkcji mleka stanowią **połowę jej dochodów**.
- Gospodarstwa ekologiczne zajmujące się produkcją zwierzęcą mogą uzyskać **odpowiedni dochód** przy **odpowiednim poziomie wydajności** zwierząt i systemie produkcji mleka i mięsa.

Ekologiczny chów bydła mlecznego

- Do **2031r.** w UE przewiduje się spowolnienie wzrostu produkcji mleka do **0,5% rocznie**, osiągając wielkość ok. **162 mld litrów**.
- Produkcja mleka ekologicznego w **2030r.** powinna wzrosnąć z **4%** (w ogólnej produkcji mleka) do **8%**.
- Powinny rozwijać się systemy produkcji mleka w oparciu o **pastwiskowe użytkowanie krów** zapewniające korzyści dla bioróżnorodności i zdrowia gleby.

Ekologiczny chów bydła mlecznego

- W UE produkcja mleka ekologicznego wynosi ok. **4 mld l**, co stanowi około **4%** całej produkcji mleka (**Niemcy, Austria, Wlk. Brytania, Francja, Dania**).
- W Polsce rynek mleczarskich produktów ekologicznych uległ nieco stagnacji.
- W **2020 r.** w Polsce było **499** gospodarstw zajmujących się produkcją mleka „eko” wynoszącą ok. **29 mln. litrów**.
- W obliczu nowych wymagań związanych z **podniesieniem poziomu produkcji** ekologicznej w Polsce może nastąpić **spadek liczby gospodarstw** produkujących mleko ekologiczne.
- Konieczne zatem będą **formy pomocy** dla gospodarstw ekologicznych zachęcających producentów do przekwalifikowania certyfikacji na produkcję ekologiczną

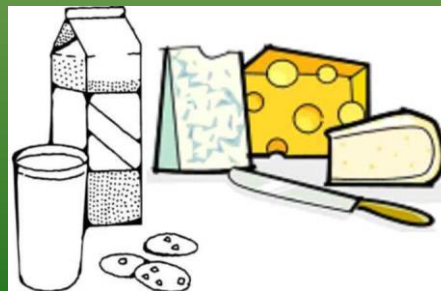

Po latach boomu, liczba gospodarstw ekologicznych w Polsce zaczyna spadać.

Wynika to z faktu, że część z nich nie zajmowała się produkcją z przeznaczeniem na rynek, a jedynie pobieraniem dopłat.

Ekologiczny chów bydła mlecznego

- Ze względu na **warunki naturalne**, jak i na **strukturę gospodarstw** utrzymujących krowy, Polska ma **duże możliwości** produkcji mleka ekologicznego.
- Przetwórstwem ekologicznego mleka zajmuje **25 mleczarni**.
- Ponad **99%** wytworzonych ekologicznych produktów mleczarskich pochodzi z województwa **mazowieckiego, pomorskiego, kujawsko-pomorskiego i podlaskiego**.

Ekologiczny chów bydła mlecznego

Projektując takie gospodarstwo szczególnie na uwadze należy mieć **odpowiedni dobór zwierząt**.

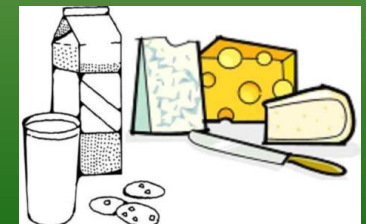
U krów powinno brać się pod uwagę nie tylko wydajność mleczną, ale również takie cechy jak:

- **żywołność, długowieczność** oraz **długość użytkowania krów**,
- **odporność na choroby**, w tym mastitis,
- **plodność i łatwość wycieleń**,
- **właściwości technologiczne** uzyskiwanego mleka.

A zatem...

- Należy kierować się **minimalizacją problemów zdrowotnych**, do których predysponowane są niektóre rasy.
- Pierwszeństwo w wyborze powinny mieć **polskie rasy rodzime**, dostosowane do panujących warunków środowiskowych oraz wahań jakości i ilości paszy.
- Dodatkowym walorem jest **dofinansowanie** do utrzymywania **ras zachowawczych**.
- Przydatne do chowu w gospodarstwach ekologicznych są rasy: **czarno-biała, czerwono-biała, polska czerwona, simentalska, jersey, montbeliarde**.
- **Krowy rasy holsztyńsko-fryzyjskiej**, które spontanicznie wydłużają OMW, w warunkach chowu ekologicznego obniżą swoją wysoką produkcję mleczną co zbliży ich wydajność do rasy czarno-białej.

Zasady ekologicznego chowu bydła

- W oborze musi być odpowiedni poziom: **wilgotności, temperatury, stężenia gazów, oświetlenia** itd.) bowiem mikroklimat budynku wpływa bezpośrednio **na zdrowie i samopoczucie krów**, a tym samym na ich produktyjność.
- System utrzymania **wolnostanowiskowy**, ponieważ potrzeba swobodnego ruchu jest jednym z podstawowych warunków ich komfortu bytowania i zdrowia.
- Podłoga musi być **gładka**, ale **nie śliska**, przynajmniej połowa jej powierzchni musi być lita (nie ażurowa).
- Miejsce do leżenia powinno **być suche i wyłożone ściółką**. Swobodny dostęp do pastwisk (także wybiegów) i wody pitnej.

Zasady ekologicznego chowu bydła

- Utrzymywanie **cieląt** w wieku powyżej **1 tygodnia w indywidualnych boksach jest zabronione.**
- Należy odpowiednio **dezynfekować** pomieszczenia, aby ograniczyć rozprzestrzenianie się **patogenów**. Do tych celów można używać wyłącznie środków wymienionych w **Załączniku VII**, a do zwalczania **owadów i gryzoni** środków wymienionych w **Załączniku II Rozporządzenia 889/2008**.
- Należy przyjąć taką obsadę zwierząt, by nie przekroczyć limitu produkcji **170 kg N/ha użytków rolnych w ciągu roku**. Generalnie zabroniona jest ekologiczna produkcja zwierzęca, gdy hodowca nie posiada gruntów rolnych.
- Nie wolno stosować zabiegów zootechnicznych powodujących cierpienie zwierząt (np. usuwanie rogów) a także: stymulatorów, hormonów oraz innych substancji związanych z kontrolą produkcji i reprodukcji (np. synchronizacja rui) jest zabronione.

Podstawowe wskaźniki mikroklimatu w oborach

Krowy	Temperatura [°C]		Wilgotność względna [%]	Ochładzanie [mcal/cm ² /sek]	Prędkość ruchu powietrza [m/sek]	
	min.	max.	opt.	opt.	zima	lato
Krowy w oborze	6	8-16	60-80	6,5-8,5	0,3	0,5
Krowy w porodówce	16	16-20	60-80	5,0-7,0	0,2	0,4

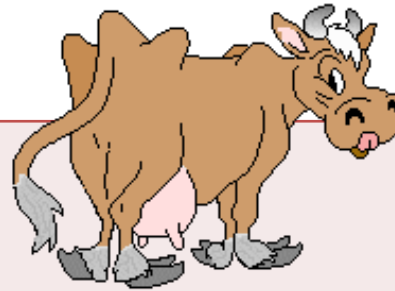
Dopuszczalne stężenia zanieczyszczeń powietrza w oborze

Amoniak

15,4 mg/m³

Dwutlenek węgla

5930 mg/m³

Siarkowodór

7,5 mg/m³

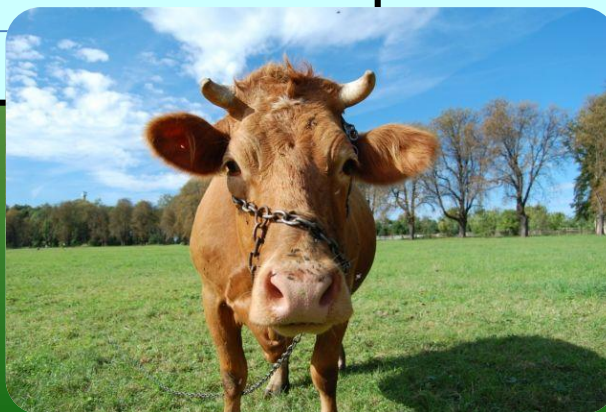
Zawartość kurzu w powietrzu

10 mg/m³

Zalecana obsada zwierząt

Biorąc pod uwagę dopuszczalne nawożenie organiczne w ciągu roku, przyjmuje się, że obsada poszczególnych kategorii bydła nie powinna przekraczać wartości podanych w tabeli:

Kategoria bydła	Szt./ha jako ekwiwalent 170 kg N/ha/rok
Cielęta do 1 roku	5
Jałówki hodowlane (0d 1 do 2 lat)	3,3
Jałówki opasowe	2,5
Buhajki hodowlane i opasowe (od 1 do 2 lat)	3,3
Buhaje hodowlane (pow. 2 lat)	2
Krowy mleczne	2
Krowy wybrakowane	2

Zasady ekologicznego chowu bydła

- W gospodarstwie ekologicznym pasza pokrywająca zapotrzebowanie bytowe i produkcyjne zwierząt musi w przynajmniej **50% pochodzić z własnego gospodarstwa**. Ewentualnie może być produkowana w innym gospodarstwie ekologicznym **z tego samego regionu**.
- Dla dorosłych krów min. **60% s.m. dawki pokarmowej** musi stanowić pasza objętościowa. Dopuszczone jest obniżenie jej zawartości **do 50%** dla krów mlecznych na okres **maksymalnie 3 miesięcy we wczesnej laktacji**.
- Krowy można szczepić, podawać im środki odrobaczające oraz stosować inne, obowiązkowe programy eliminowania chorób. Jeżeli jednak zwierzę zachoruje lub się zrani w pierwszej kolejności należy **stosować leki roślinne, produkty homeopatyczne** lub inne **wymienione w Załączniku V i VI Rozporządzenia 889/2008**. Dopiero kiedy są one nieskuteczne to **na odpowiedzialność lekarza weterynarii** można zwierzętom podać standardowe leki (np. **antybiotyki**).

Zasady ekologicznego chowu bydła

- Okres karencji jest w takich przypadkach dwukrotnie dłuższy. Jeżeli krowa przechodzi więcej niż 3 krotne leczenia **antybiotykami w ciągu roku** to ani ona, ani produkty z niej otrzymane **nie można już nigdy uznać za ekologiczne**, a stado należy poddać konwersji.
- Produkcja w gospodarstwach ekologicznych **jest o 20% niższa, niż w gospodarstwach konwencjonalnych**.
- Utrzymanie **wysokich parametrów rozrodczych** wpływa na poprawę wyników ekonomicznych.
- Atutem są **niskie bezpośrednie koszty produkcji** - niskie koszty pasz, które są wytwarzane we własnym gospodarstwie.

Zasady ekologicznego chowu bydła

- Hodowcy powinni otrzymywać **premię cenową** za produkowane mleko co powinno mieć związek ze skalą produkcji. Przy małej produkcji mleko zapewne trafia do wspólnego zbiornika z mlekiem z gospodarstw konwencjonalnych.
- Różnice między cenami skupu mleka ekologicznego **są zróżnicowane** między poszczególnymi krajami. Cena mleka ekologicznego, w porównaniu do konwencjonalnego, jest **o 15% wyższa na Litwie, 30% we Francji, 40% w Niemczech oraz Szwecji i aż 84% w Grecji.**
- Ekologiczna produkcja mleka może stanowić dla części gospodarstw szansę na poprawę dochodów, szczególnie na terenach o dużym udziale trwałych użytków zielonych. Mleczarnie powinny skupować mleko o odpowiednio wyższej cenie, przynajmniej **o 30% wyższe od cen mleka konwencjonalnego.**
- **Korzystny wynik ekonomiczny** produkcji może wynikać z:
  - niskich kosztów produkcji,
  - dopłat do: ekologicznego chowu krów mlecznych, hodowli ras rodzimych oraz dopłaty z programów rolno-środowiskowych,
  - wyższej ceny mleka ekologicznego skupowanego przez mleczarnie.

Ekologiczny chów bydła – wyzwanie dla hodowców

- ❑ Wyzwanie dla producenta, gdyż wynika to z **narzuconych wymagań i ograniczeń**

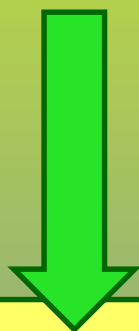

- ❑ **Wyższa cena** uzyskana za produkt ekologiczny stanowi rekompensatę za trud i spadek wydajności

- ❑ Swoista nisza na **żywność**
  - o **wysokich walorach zdrowotnych**
  - i **unikatowych cechach smakowych**

Zarówno w gospodarstwach ekologicznych jak i konwencjonalnych specjalizujących się w chowie bydła mlecznego, aby **produkcja mleka** była opłacalna i stała się głównym źródłem utrzymania rodziny, **musi odznaczać się odpowiednią skalą produkcji:**

□ min. wielkość stada krów mlecznych powinna wynosić od ok. **20 do 30** krów w zależności od wydajności jednostkowej

□ wydajność mleczna od **5000 - 8000 kg** mleka rocznie od krowy

Tradycja ekologiczna w Polsce

- ✓ W Polsce tradycje rolnictwa ekologicznego sięgają lat **trzydziestych XX wieku.**

- ✓ Ale dopiero w roku **1989** powstało Stowarzyszenie Producentów Żywności Metodami Ekologicznymi **EKOLAND**, które rozwinęło w kraju ruch na rzecz rolnictwa zgodnego z przyrodą. Wówczas to zostały opracowane **pierwsze kryteria i wymogi dla rolnictwa ekologicznego.**

Pochodzenie (wybór) zwierząt

Zaleca się, aby zwierzęta utrzymywane w gospodarstwie ekologicznym **pochodziły z danego gospodarstwa lub innych gospodarstw ekologicznych.**

W przypadku powiększania stada, dopuszcza się zakup z gospodarstw konwencjonalnych :

- **była do 6-go miesiąca**, pod warunkiem, że zwierzęta były chowane w zgodzie z określonymi kryteriami od chwili odstawienia.

Baza paszowa

➤ Pasze pochodzące z gospodarstw muszą być **wytworzone metodami ekologicznymi**

➤ W żywieniu dominują głównie pastwiska. Pasza objętościowa stanowi **60% s.m.** dziennej dawki.

➤ W żywieniu zimowym można stosować kiszonki z roślin zbożowych (uprawiane ekologicznie).

- W uprawach stosuje się zmianowanie pola z wykorzystaniem nawozów naturalnych.
- Do siewu wybiera się rośliny wpływające na poprawę struktury gleby **w tym zwiększenie ilości azotu metodą organiczną.**
- Wszystkie zabiegi mają wpływać na żyzność i urodzajność gleby.

Baza paszowa....

- **Idealnym jest kompost-** powstały w wyniku napowietrzania obornika.
- Dostarcza roślinom **azotu** w formie organicznej

- Brak emisji *GC* z przetworzonego kompostu pozwala na pogłównie nawożenie użytków zielonych

Profilaktyka i medycyna weterynaryjna

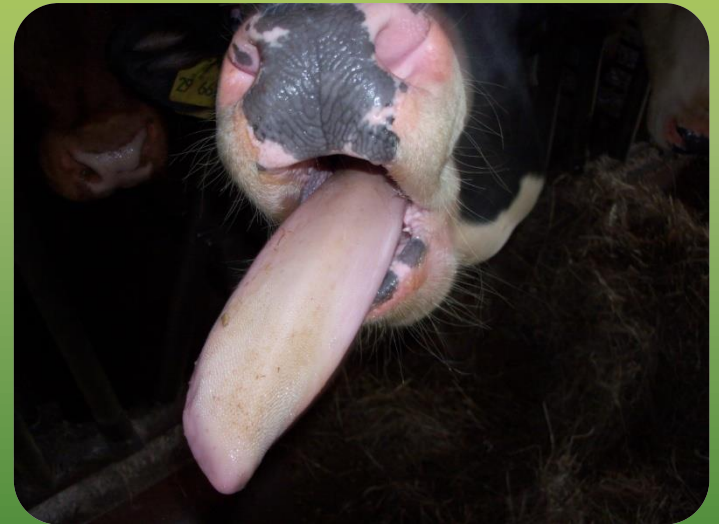
Wszelkie zabiegi dotyczące zdrowia zwierząt powinny być ukierunkowane przede wszystkim na **profilaktykę**, która opiera się na następujących zasadach:

- ❖ Dobór odpowiednich ras zwierząt.
- ❖ Prowadzenie chowu w warunkach zgodnych z wymaganiami gatunku.
- ❖ Dostęp do świeżego powietrza, wody, naturalnej paszy i naturalnego światła.
- ❖ Stosowanie wysokiej jakości pasz w połączeniu z dostępem do pastwisk i wybiegów.

Profilaktyka i medycyna weterynaryjna

- **Zabronione jest** profilaktyczne stosowanie syntetycznych leków weterynaryjnych i **antybiotyków**.
- **Zakazane jest** stosowanie substancji takich jak: **kokcydiostatyki, antybiotyki, hormony i środki o podobnym działaniu**.

Jeśli znajdzie konieczność zastosowania leków konwencjonalnych - okres karencji wydłuża się dwukrotnie w stosunku do obowiązującego.

Z uwarunkowań prawnych

❖ **Zabronione systematyczne usuwanie rogów.**

❖ Za zgodą organu certyfikującego można dokonać usunięcia rogów ze względów bezpieczeństwa, poprawy zdrowia, higieny ale przy zastosowaniu dekornizatora w postaci maści lub żelu.

❖ **Systemy ściółkowe.**

Niedozwolone podłogi w pełni zarusztowane, dostęp do wybiegów.

❖ Zabronione jest trzymanie zwierząt na uwięzi

Z uwarunkowań prawnych

ROZDRÓD

W gospodarstwach ekologicznych rozmnażanie zwierząt powinno opierać się na **metodach naturalnych**, choć dopuszcza się **inseminację**.

Inne formy sztucznego rozrodu, jak np. **przenoszenie zarodków** są zabronione.

Stosowanie dodatków mineralnych

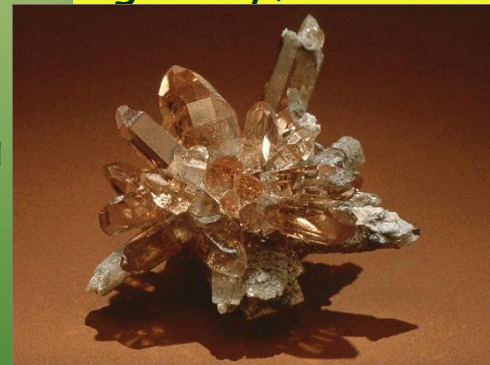
Dodatki paszowe, które mogą być stosowane w żywieniu zwierząt w rolnictwie ekologicznym:

MINERAŁY:

- ❖ **SÓD** - sól morską, sól kuchenna, siarczan sodu, węglan sodu, chlorek sodu
- ❖ **WAPŃ** - skorupiaki zwierząt wodnych, węglan wapnia, mleczko wapienne
- ❖ **FOSFOR** - fosforan dwuwapniowy, odfluorowany fosforan
- ❖ **MAGNEZ** - siarczan magnezu, chlorek magnezu, węglan magnezu
- ❖ **SIARKA** - siarczan sodu

- ❖ **ŻELAZO** - węglan żelazawy, jednowodny siarczan żelazawy, tlenek żelazawy
- ❖ **JOD** - bezwonny jodek wapnia, sześciowodny jodek wapnia, jodek potasu
- ❖ **KOBALT** - siarczek kobaltowy jednowodny i/lub sześciowodny, zasadowy węglan kobaltu
- ❖ **MIEDŹ** - tlenek miedzi, siarczan miedzi pięciowodny
- ❖ **MANGAN** - węglan manganowy, tlenek manganowy i manganawy, siarczek manganawy
- ❖ **CYNK** - węglan cynku, tlenek cynku, siarczan cynku
- ❖ **MOLIBDEN** - molibdenian amonowy,
- ❖ **SELEN** - selenian sodowy

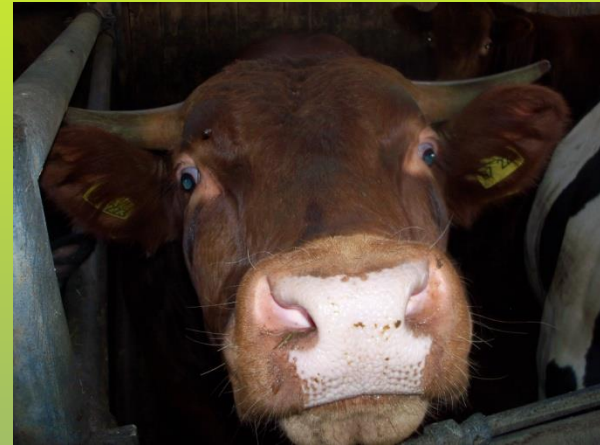
WITAMINY:

Zawarte w surowcach paszowych lub (w ostateczności) syntetyczne.

Pozyskiwanie mleka

- ❑ **System bezwiąziowy**
- ❑ Dój w wydzielonym pomieszczeniu dojarni
- ❑ Większy komfort pracy obsługi, **dobre warunki higieniczne**, zgodne z normami podciśnienie dojarki- co pozytywnie wpływa na zdrowotność wymion.

- ❑ Stosowanie ogólnodostępnych środków do mycia wymion i dezynfekcji
- ❑ Higieniczne pozyskiwanie i szybkie schładzanie-ochrona przed drobnoustrojami

Pozyskiwanie mleka...

- ❖ **Zasuszanie pod osłoną antybiotyków jest nie dopuszczalne** -wzrost liczby stanów chorobotwórczych wymion przed wycieleniem.

Dlaczego należy wykorzystać rasy rodzime

☺ zachowanie cennych właściwości:

- ☺ silna konstytucja,
- ☺ długowieczność,
- ☺ wysoka płodność i plenność,
- ☺ łatwe porody,
- ☺ odporność na choroby,
- ☺ dobra jakość wytwarzanych produktów,
- ☺ małe wymagania pokarmowe,
- ☺ dobre przystosowanie do lokalnych warunków środowiskowych,

☺ dziedzictwo kulturowe regionu,

☺ cenny „bank genów”,

☺ możliwość użytkowania w trudnych warunkach środowiskowych.

Rodzime rasy mleczne przydatne do chowu ekologicznego – objęte hodowlą zachowawczą

polska czerwona

białogrzbieta

polska czerwono-biała

polska czarno-biała

Rasa polska czerwona

POLSKA CZERWONA

Rodzime bydło polskie hodowane w obrębie województwa nowosądeckiego. Masa ciała krów 450-500 kg, wysokość w krzyżu 132 cm, buhajów odpowiednio 550-600 kg i 140 cm. Przeciętna wydajność krów ocenianych 3400 kg mleka, 4,35% tłuszczu, 3,38% białka.

Typ: mleczno-mięsny

Wydajność: 4000 kg/rok

Ilość tłuszczu: 4,5%

Ilość białka: 3,6%

Masa ciała: 500 kg

Wysokość w kłębie: 126 cm

- **Cechuje ją długowieczność, odporność na choroby, dobre wykorzystanie paszy i dobra płodność.**
- **Może być użytkowane w trudnych warunkach środowiskowych przy minimalnym zużyciu pasz treściwych.**
- **Wydajność mleka ok. 3500-4000 kg (4,5% tłuszczu i 3,6% białka).**
- **Wysoka zawartość κ -kazeiny w mleku.**
- **Krucze i smakowite mięso.**

- Bydło tej rasy jest dobrze przystosowane do **podgórskich i górskich** warunków bytowania i produkcji.
- Wyróżnia się wysoką wartością biologiczną mleka oraz **dużą przydatnością do przetwórstwa serowarskiego**.

Rasa ta jest częścią **narodowej kultury rolniczej**, stąd objęta jest ochroną zasobów genetycznych,

Stanowi cenny materiał dla **rolnictwa ekologicznego**, nie tylko w znaczeniu biologicznym, ale także krajobrazowym

Rasa biało-grzbieta

Rasa biało brzbieta (BG)

Typ kombinowany

Masa ciała krów 500 kg

Wysokość w krzyżu krów 130 cm

Masa ciała buhajów 750 kg

Wysokość w krzyżu buhajów
140 cm

Wydajność 4500 kg mleka

4,0% tłuszczu i 3,15% białka

Bydło rasy biało-grzbietej

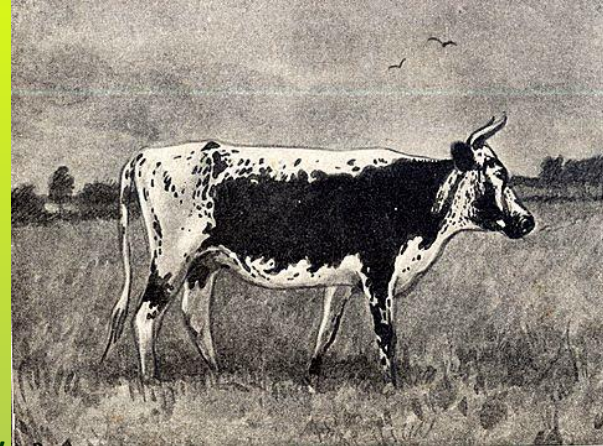
- ❖ W latach 70 - tych uznane za wymarłe.
- ❖ Rejony dolnego biegu Wisły, Bugu, Sanu i Narwi.
- ❖ Wygląd:
  - umaszczenie: boki czarne lub czerwone, z białym pasem na grzbiecie,
  - ciężka głowa,
  - szyja długa z dobrze widocznym podgardłem,
  - długi tułów,
  - głęboka i wąska klatka piersiowa,
  - spadzisty lub dachowaty zad,
  - krótkie kończyny,
  - wymię zawieszane brzusznie,
  - średnia masa ciała - 480 kg;
  - wydajność mleka 2500- 3500 kg o zawartości 3,88- 3,91% tłuszczu

❖ cechy rasy:

- duża odporność i zdrowotność,
- długowieczność,
- dobra płodność,
- lekkie porody,
- duża żywotność cieląt i łatwość ich odchowu,
- bardzo dobre przystosowanie do trudnych warunków środowiska,

❖ restytucją i zachowaniem zasobów genetycznych tej rasy zajął się **prof. Z. Litwińczuk** z UP w Lublinie,

❖ 31 lipca 2003 r. MRiRW otworzyło księgi hodowlane dla bydła biało-grzbiatego,

❖ 11 września 2003 r. rasa ta została włączona do „**Programu ochrony zasobów genetycznych zwierząt w Polsce**”,

❖ obecnie populacja biało-grzbiatów znajduje się w rejonach nadbużańskim, nadbiebrzańskim oraz na Polesiu i Podlasiu,

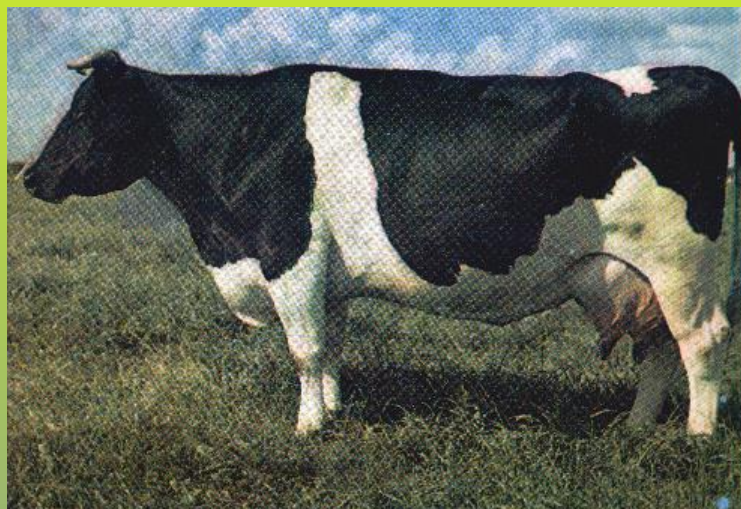
❖ bydło biało-grzbięte przetrwało również na Litwie.

Bydło polskie czarno-białe

worldwidephotos.org

CZARNO-BIAŁA

O największym znaczeniu gospodarczym, hodowana na terenie całego kraju. Masa ciała krów około 620 kg, wysokość w kłębie 145-147 cm, długość 152-158 cm. Przeciętna wydajność krów ocenianych 4630 kg mleka, 4,11% tłuszczu, 3,24% białka.

❑ polska czarno-biała

Tereny nizinne Polski – ujście Noteci i Wisły

Typ: kombinowany mięsno-mleczny

Wydajność: 5000 - 6000 kg/rok

Ilość tłuszczu w mleku: 4%

Ilość białka w mleku: 3,3%

Masa ciała: 620 kg

Wysokość w kłębie: 135cm

Rasa polska czerwono-biała

CZERWONO-BIAŁA

Hodowana w południowo-zachodniej Polsce. Masa ciała krów 600-650 kg, wysokość w krzyżu 136-142 cm. Buhajów odpowiednio 900-1000 kg i 145-150 cm. Przeciętna wydajność krów ocenianych 4745 kg mleka, 4,03% tłuszczu, 3,29% białka.

□ polska czerwono-biała

Bydło tej rasy jest dobrze przystosowane do utrzymania w warunkach gospodarstw dysponujących trwałymi użytkami zielonymi.

Typ: mleczno-mięsny

Wydajność: 5000-5500 kg/rok

Ilość tłuszczu w mleku: 4%

Ilość białka w mleku: 3,3%

Masa ciała: 650 kg

Wysokość w kłębie: min. 132 cm

Wydajność rzeźna: sięga 60%.

Niezwykle istotne jest zachowanie proporcji cech mlecznych i mięsnych w stosunku 50:50, powiązane z eliminacją niepożądanego genotypu holsztyńsko-fryzyjskiego

Wysoki udział allelu κ -kazeiny B, predysponuje mleko tych krów do produkcji serowarskiej.

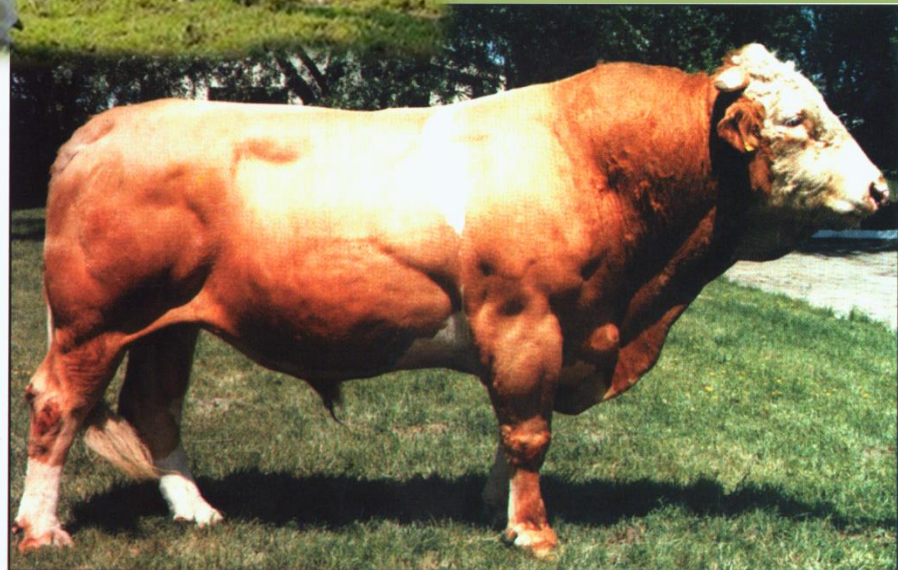
Rasy mleczne zagraniczne – nie objęte programem ochrony

Simentalska

SIMENTAL Wywodzi się ze Szwajcarii. Hodowana głównie w woj. krośnieńskim. Użytkowana w kierunku mlecznym i mięsnym. Masa ciała krów 680-700 kg, wysokość w krzyżu 138-142 cm. Przeciętna wydajność krów ocenianych 3700 kg mleka, 4,00% tłuszczu, 3,37% białka.

SIMENTAL Wywodzi się ze Szwajcarii. Hodowana głównie w woj. krośnieńskim. Użytkowana w kierunku mlecznym i mięsnym. Masa ciała buhajów 1100 kg, wysokość w krzyżu 145 cm. Przyrost dobowy 1200 g. Wydajność rzeźna 60%.

Rasa simentalaska (SM)

Wywodzi się ze Szwajcarii

Użytkowana zarówno w kierunku
mięsno-mlecznym

Masa ciała: K- 700 kg, B- 1100 kg

Odporne na choroby, długowieczne

Wysoka zdrowotność wymienia

Wysokość w krzyżu: K-142 cm, B-145 cm

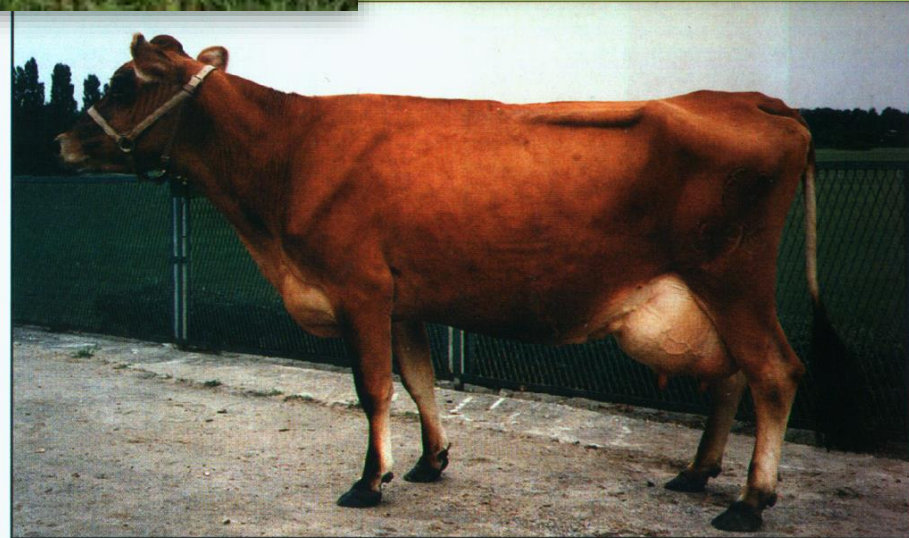
Wydajność krów od 4000 do 7000
kg mleka (4,2% tłuszczu, 3,5%
białka)

Przyrost dobowy 1200 g

Wydajność rzeźna 60%

Jersey

JERSEY

Pochodzi z wyspy Jersey należącej do Wielkiej Brytanii. Reprezentuje typ jednostronnie mleczny. Masa ciała krów około 370 kg, wysokość w krzyżu 120 cm, buhajów odpowiednio 600 kg i 144 cm. Przeciętna wydajność krów ocenianych 4200 kg mleka, 6,12% tłuszczu, 4,01% białka.

Rasa jersey (JE)

Wywodzi się z wyspy Jersey (Wlk. Brytania)

Charakteryzują się zdolnością do pobierania i wykorzystywania dużych ilości pasz objętościowych.

Typ jednostronnie mleczny

Masa ciała krów od 370 do 450 kg

Wysokość w krzyżu krów 125 cm

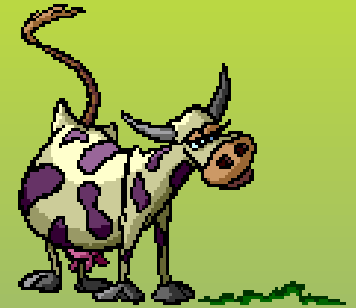
Masa ciała buhajów 650 kg

Wysokość w krzyżu buhajów
138 cm

Wydajność 5000 kg mleka

6,12% tłuszczu i 4,01% białka

Rasa Montbeliarde

Rasa Montbeliarde

wywodzi się z Francji

Typ kombinowany

Masa ciała krów 600 kg

Wysokość w krzyżu krów 135 cm

Masa ciała buhajów od 900 do
1000 kg

Wysokość w krzyżu buhajów
145 cm

Wydajność 5000 kg mleka

4,05% tłuszczu i 3,35% białka

Rasa Brown swiss

Rasa brown swiss (BS)

Wywodzi się ze Szwajcarii

Typ kombinowany

Masa ciała krów 550 kg

Wysokość w krzyżu krów 136 cm

Masa ciała buhajów 900kg

Wysokość w krzyżu buhajów
140 cm

31% populacji posiada gen kappa-
kazeiny

Wydajność 6000 kg mleka (4,0%
tłuszczu i 3,50% białka)

Salers

Limousine

Dobór ras: rasy mięsne

Hereford

Angus

Salers

Późno dojrzewająca

Niezwykłe długowieczna

Rasa międzykontynentalna

Świetne mamki

Bardzo lekkie porody

Mięso przypomina dziczyznę

Limousine

sposób na dobrą wołowinę

Średnio - późne dojrzewanie

Bardzo dobra płodność

Lekkie porody u krów i jałówek

Długowieczność

Mięso najwyższej jakości: delikatne,
soczyste, kruche

Dominuje w pogłowie
czystorasowym i mieszańcowym

Hereford

Rasa łagodna

Rasa spokojna

Doskonała do gorszych pastwisk

Łatwa w hodowli

Najpowszechniejsza na świecie

Łatwa aklimatyzacja

Małe wymagania żywieniowe

Wcześnie dojrzewa

Odporna na chłód i zimno

Porody łatwe

Do chowu ekstensywnego

Matki opiekuńcze

Gorsze umięśnienie

Zdolność do otłuszczenia

Marmurkowatość

Angus Czarny i Czerwony

rekordowa wydajność rzeźna

Popularny w Anglii i USA

Bardzo wczesnie dojrzewa

Daje zbyt tłuste mięso

Cielęta małe

Bardzo wysoka wydajność
rzeźna

Doskonała do ekstensywnego
chovu pastwiskowego

Aberdeen Angus

Welsh Black

czarne jak noc

Małe wymagania pokarmowe i ogromna łatwość przystosowania się do trudnych warunków klimatycznych

Mały kaliber

Wczesne dojrzewanie

Bardzo dobra płodność

Długowieczne

Matki opiekuńcze

Mięso marmurkowane, soczyste, o małej zawartości cholesterolu

Highland

najstarsza rasa mięsna

Małe wymagania

Odporna na trudne warunki
klimatyczne

Wytrzymuje cały rok na pastwisku

Bardzo płodna

Łatwe ocielenia

Matki opiekuńcze

Bydło długowieczne

Mięso chude, soczyste

Żywnienie według zasad ekologicznych

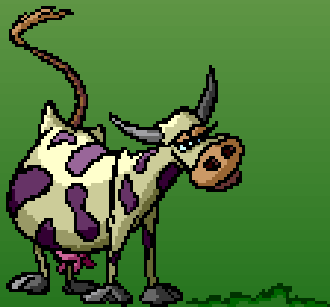

Żywnienie według zasad ekologicznych

Ekologiczna hodowla bydła związana jest z ekologiczną produkcją żywności, polegającą na zachowaniu równowagi między produkcją i naturą

[Lund, 2000; Kristensen i Struk Pedersen, 2001].

Ze względu na coraz wyższe wymagania konsumentów odnośnie walorów zdrowotnych żywności, produkcja mleka metodami ekologicznymi ma duże perspektywy rozwoju, w rejonach o dużym areale trwałych użytków zielonych.

Żywienie według zasad ekologicznych

W ekologicznym chowie bydła mlecznego podstawową paszę produkcyjną powinny stanowić:

Zielonki – latem pastwisko

Kiszonki z traw i siano - zimą

Takie właśnie warunki spełniają:

- łąki i pastwiska
- mieszanki roślin motylkowatych z trawami
- mieszanki zbożowo-strączkowe z trawami
- buraki pastewne lub ziemniaki

Z energetycznych i białkowych pasz treściwych dopuszcza się do skarmiania:

- **pochodzące z upraw ekologicznych:** ziarno zbóż, nasiona roślin oleistych i makuchy uzyskane z nasion tych roślin przy tłoczeniu oleju „na zimno”,
- **produkty uboczne przemysłu rolno-spożywczego, tj.:** otręby zbożowe i wystodki buraczane suche.
- **rośliny strączkowe** (bobik, groch, peluszka, łubin).

Żywnienie według zasad ekologicznych

1. **Pasze objętościowe z TUZ (zielonki, kiszonki, siano) powinny stanowić co najmniej 60% dawki pokarmowej dla krów będących w laktacji.**
2. **Pasze treściwe do 40% SM dawki – pierwszy okres laktacji i 25% SM dawki późniejszy okres laktacji.**
3. **Wszystkie pasze wchodzące w skład dawki pokarmowej powinny pochodzić z upraw ekologicznych.**
4. **Nie wolno skarmiać półproduktów z których np. olej pozyskiwano na drodze chemicznej (poekstrakcyjną śrutę sojową lub rzepakową).**
5. **Nie wolno także stosować syntetycznych dodatków paszowych i pasz GMO.**
6. **Zawartość składników pokarmowych z dawki pasz objętościowych powinna pokryć zapotrzebowanie krów, przy dopuszczalnym deficycie energii w początkowym okresie laktacji.**

Zalecana podaż składników pokarmowych

Podaż energii

Deficyt energii nie powinien przekroczyć:

- 20 MJ NEL/dzień (3 JPM) – I miesiąc laktacji.
- 15 MJ NEL/dzień (2 JPM) – II miesiąc laktacji.

- gwarantuje to utrzymanie tolerowanego deficytu energetycznego i utrzymanie odpowiedniej wydajności mlecznej krów bez zaburzeń metabolicznych.

- zbyt wysoki deficyt energetyczny w pierwszych trzech miesiącach laktacji, może obniżyć płodność i wytrzymałość laktacji.

Podaż białka

Rezerwy białkowe w organizmie krowy są niskie.

Ubytek masy ciała przy wykorzystaniu rezerw białkowych nie przekracza 5-10 kg co odpowiada syntezie 100-200 kg mleka.

Deficyt białkowy pojawia się zwykle przy wysokim deficycie energii, przekraczającym 20 MJ NEL/dzień.

Pasza objętościowa i wpływ na efektywność

Czynnikiem determinującym efektywność żywieniową krów mlecznych w gospodarstwach ekologicznych jest jakość produkowanych pasz objętościowych i maksymalizacja ich udziału w całorocznym żywieniu. Ogranicza się natomiast stosowanie pasz treściwych.

Kiedy należy stosować pasze treściwe:

- przy wzroście wydajności mleka,
- przy niskiej jakości paszy objętościowej,
- w początkowym okresie laktacji,

Zalecane komponenty mieszanek treściwych w gosp. ekologicznych:

- **gluten kukurydziany;**
- **jęczmień browarniany;**
- **makuchy z nasion roślin oleistych**

Pochodzące z upraw ekologicznych.

Przykładowa organizacja bazy paszowej na przykładzie duńskiej fermy bydła mlecznego

- **Przeciętna powierzchnia** gospodarstwa ekologicznego w Dani wynosi około 85,5 ha UR w tym 14,3 ha (tj. 17%) TUZ.
- **Wydajność mleczna** stada wynosi ok. 6-7 tys. kg mleka od krowy rocznie.

- **w okresie letnim** przebywają na pastwisku obsianym: mieszanką koniczyny białej z rajgrasem angielskim,
- **w okresie zimowym** przebywają w oborze karmione kiszonką z mieszanki motylkowo-zbożowo-trawiastej z dodatkiem paszy treściwej.

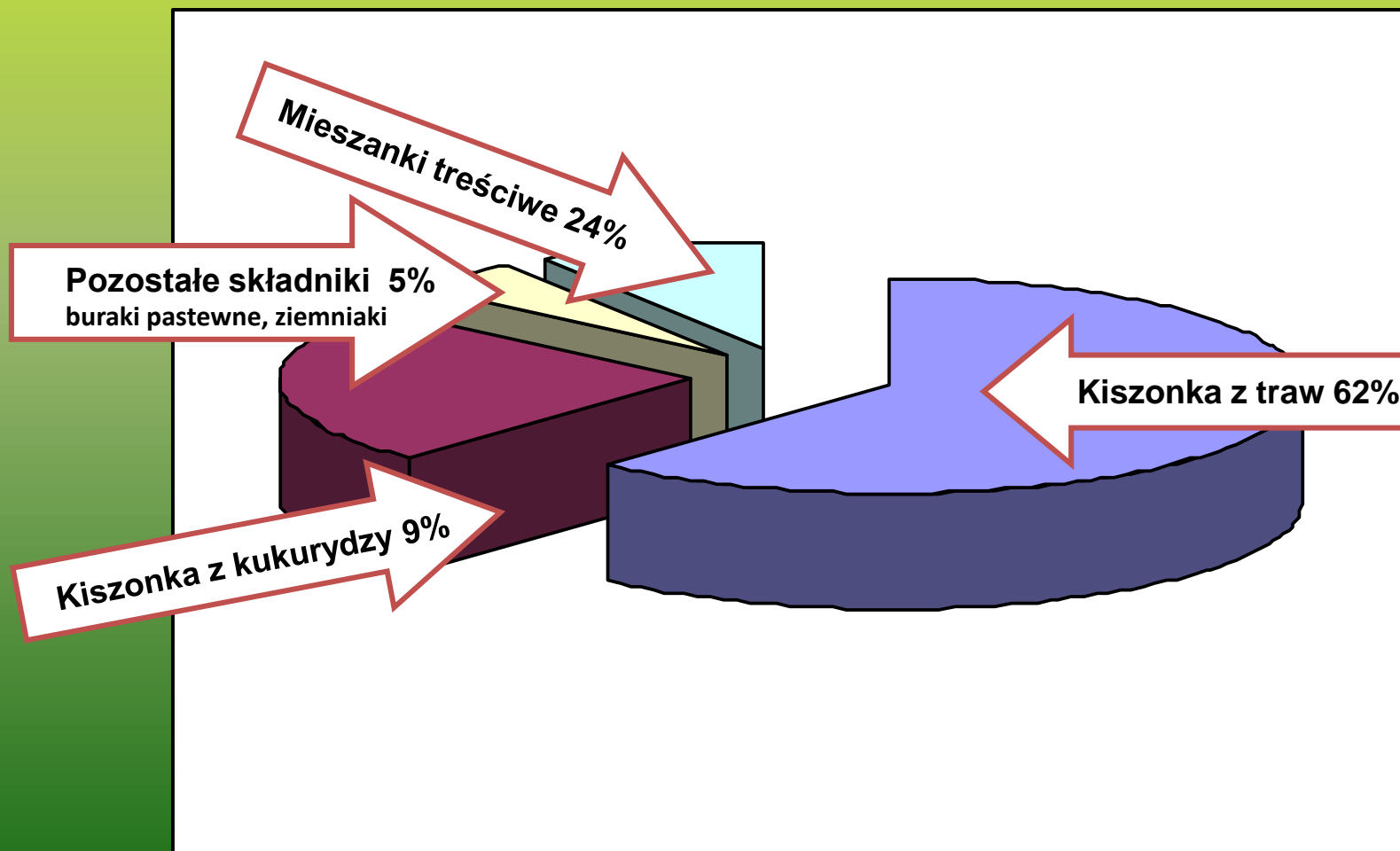
Na gruntach ornych uprawiane są:

- **zboża na ziarno.**
- **mieszanki jęczmienia z wsiewką koniczyny białej z trawami,** przeznaczone do zakiszania w pierwszym roku użytkowania, a przez następne 2-3 lata do bezpośredniego wypasania lub żywienia koszoną zielonką.

Ilość i rodzaj stosowanych dodatków paszowych:

- zależy od** potencjału produkcyjnego stada **oraz** ilości i rodzaju skarmianej paszy treściwej **pochodzącej z własnego gospodarstwa.**

Średni skład dawki pokarmowej dla krowy mlecznej na okres zimowy w duńskim gospodarstwie ekologicznym (Plomp, 2001)

Systemy zadawania pasz w gospodarstwach ekologicznych

W gospodarstwach ekologicznych, podobnie jak w konwencjonalnych wyróżnia się następujące systemy zadawania pasz dla bydła mlecznego:

System trójczłonowy

system dawek częściowo kompletnych (PMR)

system dawek kompletnych (TMR)

system „flat-rate”: w pierwszej połowie laktacji wszystkie krowy w stadzie otrzymują taką samą ilość paszy treściwej, przy stosowaniu paszy objętościowej do woli, w późniejszym okresie laktacji ogranicza się ilość paszy treściwej, w zależności od wydajności i kondycji krów.

Przy wydajności 22-26 kg mleka/dzień, zużycie paszy treściwej wynosi od 3,6 – 6 kg dziennie.

Przykład żywienia krów według zasad ekologicznych na fermie bydła mlecznego w ZD IZ Grodziec Śląski

Warunki przyrodnicze pogórza.

Mieszzańce czb x hf czerwony.

Porównanie efektów (wskaźniki produkcyjne, metaboliczne i rozrodcze oraz zawartość kwasów tłuszczowych w mleku) przy żywieniu normatywnym i ekologicznym,

MATERIAŁ I METODY

Badania przeprowadzono w ZD IZ PIB Grodziec Śląski Sp. z o.o. na 24 krowach rasy czb x hf Red. (śr. 67,5%) w okresie od 3 tygodnia przed wycieleniem do 44 tygodnia laktacji (tab. 1).

Układ doświadczenia i zasady żywienia.

Okres doświadczenia	Grupy ⁽¹⁾		
	N – żywienie normatywne (n=12)	E – żywienie ekologiczne (n=12)	
	Rodzaj dawki i udział paszy treściwej (% SM)		
Przed ocieleniem (3 tyg.)	TMR (k.k., k.t., młóto św., siano łąk., słoma jęcz., kisz. ziarno kuk., m. treściwa - 35,5)	Zima – TMR (k.t. motylk., siano łąk., miesz. treściwa - 23,9)	Lato – (pastw. siano, słoma jęcz., miesz. treściwa - 24,1)
Pierwszy okres laktacji (1 - 13 tyg.)	jak wyżej - 36,1	jak wyżej - 32,6	jak wyżej - 25,4
Pełny okres laktacji (14 - 44 tyg.)	jak wyżej - 35,2	jak wyżej - 28,9	jak wyżej - 15,4

⁽¹⁾ Dawki bilansowano wg norm IZ INRA (program komputerowy INRAtion, 3.23, 2006)

WYNIKI

Masa ciała i kondycja krów

Wyszczególnienie	Grupy	
	N (%)	E (%)
Masa ciała (kg):	687,3	684,5
- przed wycieleniem (7 dni):		
- po wycieleniu (dni):		
35	597,6 (13,1)	584,3 (14,6)
90	586,5 (14,7)	571,0 (16,6)
150	602,8 (12,3)	583,1 (14,8)
Kondycja ciała (BCS, pkt.):		
- przed wycieleniem (7 dni):	3,67	3,66
- po wycieleniu (dni):		
35	3,30 (10,1)	3,17 (13,0)
90	3,23 (12,0)	3,11 (15,0)
150	3,39 (7,6)	3,23 (11,8)

Wydajność i skład chemiczny mleka

Wyszczególnienie	Grupy		P
	N (%)	E (%)	
Mleko – ogółem w laktacji (kg)	7353,4 (+10,3)	6666,7	0,16
Pierwszy okr. laktacji (kg/ dzień)	31,8 (+ 8,9)	29,2	0,13
Pełny okres laktacji (kg/ dzień)	21,4 (+ 15)	18,6	0,14
zawartość w mleku (%):			
Sucha masa	12,41	12,36	0,46
Tłuszcz	3,97	3,95	0,42
Białko	3,34	3,25	0,13
Kazeina	2,80	2,69	0,24
Laktoza	4,78	4,83	0,72
Mocznik (mg/l)	190,6	209,8	0,17

Średnie dzienne zużycie paszy i składników pokarmowych na produkcję 1 kg mleka

Grupa	Wyszczególnienie	Okres laktacji (tyg.)	
		1 - 13	14 - 44
N	TMR (kg)	1,6	1,9
	SM (kg)	0,62	0,78
	BTJ (g)	57,0	71,0
	JPM	0,55	0,66
E	<u>Zima:</u>		
	TMR (kg)	1,4	2,0
	SM (kg)	0,76	1,06
	BTJ (g)	56,4	78,9
	JPM	0,61	0,85
	<u>Lato:</u>		
	Ziel. pastw. (kg)	2,1	3,1
	Siano łąkowe (kg)	0,08	0,16
	Słoma paszowa (kg)	0,04	0,06
	Miesz. treściwa (kg)	0,26	0,18
SM (kg)	0,80	1,05	
BTJ (g)	70,4	90,9	
JPM	0,67	0,90	

Wskaźniki płodności

Wyszczególnienie	Grupy	
	N	E
Indeks inseminacji	2,22	2,17
Cielność po 1 zabiegu (%)	25,0	33,3
Przestój inseminacyjny (dni)	48,5	43,8
Okres międzyciążowy (dni)	143,0	131,1
Przebieg porodu (il. krów):		
N - normalny	7	9
S - średni	3	3
C- ciężki	2	1

Podsumowanie

- Niezależnie od wyboru rasy i kierunku produkcji w gospodarstwie ekologicznym, należy wziąć pod uwagę rosnące wymagania konsumentów dotyczące wartości zdrowotnej żywności.
- Ekologiczna produkcja mleka może więc mieć w przyszłości duże znaczenie.

Podsumowanie

- Chów bydła w warunkach zbliżonych do naturalnych ogranicza bowiem wiele takich zagrożeń dla konsumenta, które stwarza intensywna produkcja rolnicza w gospodarstwach towarowych.
- Musimy pamiętać aby decydując się na hodowlę bydła w rolnictwie ekologicznym posiadać przynajmniej ogólną wiedzę dotyczącą fizjologii trawienia, żywienia i utrzymania tych zwierząt.

Podsumowanie

- W ekologicznym systemie gospodarowania decydującą rolę w produkcji zwierzęcej odgrywa produkcja mleka i żywca wołowego.
- Z ekonomicznego punktu widzenia rolnicy satysfakcjonujący dochód, mogą uzyskać przy odpowiedniej skali produkcji.

Podsumowanie

- W gospodarstwach ekologicznych, parytet dochodowy można osiągnąć także przy wyższej cenie mleka, jako produktu ekologicznego o wysokich prozdrowotnych właściwościach.
- Należy zmienić świadomość konsumentów, którzy będą poszukiwać tzw. bezpiecznej żywności warunkującej zdrowie konsumentów a przede wszystkim dzieci.

Dziękuję za uwagę !!!

